

GUSTAV HENNYEY:

MAGYARORSZÁG SORSA KELET ÉS NYUGAT KÖZÖTT

Emlékiratok

(Von Hase § Koehler Verlag – Mainz 1975)

Henneyi Gusztáv az 1930-as években a hadügyminisztérium hírszerző irodájában dolgozott, a háború kirobbanása után csapatbiztonsági szolgálatot teljesített, azután a Honvédelmi Minisztérium Munkaügyi Főcsoportjának főnöke és a Honvédelmi Munkaszervezet vezetője, végül 1944. augusztus 29-től október 16-ig Lakatos Géza kormányának külügyminisztere volt. Az összeomlás után emigrált. Emlékiratában a magyar ügyet, mint Horthy Miklós egyik leghívebb embere, tárgyalja és védelmezi. Elfogultsága a kormányzóval és a rendszerrel szemben nyilvánvaló. Ennek ellenére munkájának néhány részlete és főként azok, amelyek külügyminisztersége idejére vonatkoznak, érdemleges ismereteket és szempontokat tartalmaznak. Az alábbiakban némi rövidítéssel, ami az érdemet nem érinti, az 1944-es eseményekre vonatkozó fejezeteket közöljük.

IX. A német Wehrmacht megszállja Magyarországot

1944. március 19-én a korareggeli órákban, úgy hajnali 5 óra körül, a telefon ébresztett fel; közölték, hogy a budapesti repülőtéren német csapatok landoltak és megszállták a környéket. Hamarosan további jelentések érkeztek, amelyek arról szóltak, hogy nyugaton Ausztria, Délen pedig Jugoszlávia irányából a magyar határt német csapatok lépték át és megkezdődött Magyarország megszállása.

Magyarország váratlan, hirtelen megszállása az egész magyar népet mélyen megrendítette, mert ezzel a radikális lépéssel senki sem számolt. A magyar katonai vezetés ugyan kapott bizonyos híreket a német csapatösszevonásokról az osztrák határon, sőt sejtette, hogy valami készülődés van, egy Magyarország elleni akcióval azonban mégsem számolt, s annál is kevésbé, mert a kormány ezidő szerint éppen Salzburgban tartózkodott, ahol Hitler meghívására – aminek csak habozva tett eleget – megbeszélés volt folyamatban, ami viharos fordulatot vett (L.: Horthy „Ein Leben für Ungarn” 262.

old.). Megjegyzendő, hogy Von Jagow úr, az akkori német követ, Ghiczy Jenő külügyminiszterrel szemben felháborodottan utasította vissza a vádat, miszerint a határon gyülekező német csapatokat Magyarország megszállására helyeznék készenlétre.

Magyarország német megszállása és a kormányzó Kleßheimből való visszatérése után Jagow német követet Edmund von Veesenmayerrel cserélték fel, akit Magyarországon egyidejűen teljhatalmú megbízottá neveztek ki.

Veeseemaeyert a Horvátország egyéves fennállása alkalmából rendezett ünnepély alkalmából ismertem meg, akkor azonban nem sejtettem, hogy 1944 márciusában a német birodalom képviselője lesz. Veeseenmayer a vezető nemzetiszocialista politikusok legszűkebb köreihez tartozott, és már 1943 elején Magyarországra küldték, hogy a magyar viszonyokat és problémákat tanulmányozza. A feltűnés elkerülése érdekében 1943 novemberében a „Standard” lámpagyár budapesti kirendeltségének igazgatójává nevezték ki, és szoros kapcsolatokat létesített magyar ellenzéki politikusokkal.

Veeseenmayer rendkívül terjedelmes jelentést készített Magyarországról, amelyet 1943 decemberében bocsátott a berlini külügyminisztérium rendelkezésére, s amely meghatározó lett a magyarországi német politika irányában. Nagy kár, hogy ez a jelentés, amely részletesen foglalkozott Magyarországnak történeti, politikai, gazdasági, katonai és társadalmi helyzetével, csak az emigrációban jutott tudomásomra. A jelentést ugyanis elárasztták a valótlanosságok és a hamis beállítások, amelyek kihatásait Magyarországnak el kellett szenvednie.

Magyarország német megszállása Magyarország számára mind katonai, mind politikai szempontból fordulópontot jelentett. A magyar állam szuverenitása a legnagyobb mértékben korlátozódott, az ország minden szempontból az uralkodóvá váló német befolyás alá került. Ezen események alapján fel kell tenni a kérdést, vajon ez az időpont nem lett volna-e előnyösebb Magyarországnak a háborúból való kiválására. Nemzeti szempontból és a magyar szuverenitás védelme szempontjából igazolt lett volna, kérdéses marad azonban, miként alakult volna a jövő. Biztosra lehetett venni, hogy Hitler akkor a magyar ellenálláson úrrá lett volna és hogy Szálasi került volna hatalomra. Ezt az alkalmat Magyarország esetleg kihasználhatta volna arra, hogy a három szövetséges hatalommal fegyverszünetet kössön. Nézetem szerint a szövetségesek aligha viselkedtek volna másként, mint 1944 szeptemberében, vagyis Magyarországot ebben az időpontban is Moszkva felé irányították volna.

Magyarország német megszállása mindenestre sürgette a kormányzó törekvését, hogy a háborút a lehető leghamarabb befejezze.

+

Az ország megszállása következtében a kormányzó rendkívül nehéz és kényes helyzetbe jutott. Már a Salzburg melletti Kleßheim várában Hitlerrel lezajlott találkozója alatt, majd pedig Budapestre történt visszatérte után is azzal a gondolattal foglalkozott, hogy lemond kormányzói tisztéről, mivel nem akart egy megszállt ország államfője lenni. Hamarosan arra a meggyőződésre jutott azonban, hogy visszalépése esetén az ország vezetése teljesen az extremisták, feltehetően Szálasi Ferenc kezeibe jutna, aki a magyar Nyilas-keresztes Párt vezetője volt. Ebből kifolyólag határozta el, hogy a számára kiszabott súlyos terhet tovább viseli.

A rendkívül erős német befolyás kifejezésre jutott az új magyar kormány összeállításában is. Az új miniszterelnök, Sztójay Döme, aki személy szerint hű volt a kormányzóhoz, már jó ideje meggyőződéses németbarát irányt képviselt, hasonlóan kormánya számos tagjához. Sztójay Döme már a Hitler-rezim előtt Németország lelkes híve volt, s azt a véleményt képviselte, hogy Magyarország fennállása szorosan összefügg Németországgal. Katonai attasé volt Németországban, később követ lett, és megszerezte a vezető német személyiségek megbecsülését. Sztójay a miniszterelnöki posztot kizárólag a kormányzó kifejezett kívánságára vette át. Nem kétséges, hogy ez a vállalkozás súlyos személyi áldozat volt az ő részéről. Mint akkoriban hitelt érdemlően elmondotta, a kormányzást nem akarta vállalni, Horthy azonban súlyt helyezett erre, mert mindenképpen németbarát kormányt kellett alakítani és a kormányzó semmi szín alatt sem akarta a nyilas-keresztes Szálasi miniszterelnökként elfogadni. Így csak Sztójay maradt, aki Horthy hű embere volt, egyidejűleg azonban a nemzeti-szocialista Németország csodálója is.

Mivel sokáig szolgáltam Sztójay beosztottjaként és közel álltam hozzá, elmondta rendkívül súlyos helyzetét, amelybe került: nem volt politikus, s így a politika sokoldalúságát és furfangjait nem ismerte, emellett beteg volt és csak gyógyszerek segítségével tudta magát tartani. Egészségi állapota megkövetelte, hogy augusztus elején szanatóriumi kezelésnek vesse alá magát.

Hamarosan azonban még a németbarát Sztójay kormány helyzete is tarthatatlanná vált. Ennek okai között volt a belpolitikának a megszállás okozta akadályoztatottsága, az általános katonai helyzet gyors romlása és végül a zsidókérdés kiéleződése, ami nagyon jelentős szerepet játszott.

A kormányzó és tanácsadói már nem tudták eltitkolni azokat a megfontolásokat, amelyek szerint a Sztójay kormány által képviselt, teljes egészében a nemzetiszocialista Németországra beállított vonalat nem lehet továbbfolytatni, mert ez csak arra jó, hogy az országot romlásba taszítsa. Az irányváltoztatást mindenekelőtt azért is szükségesnek vélték, mert Németország politikai és katonai helyzete gyorsan romlott. Szálasi kísérlete, hogy Bárdossyt közös politikai vezetés kialakítására megnyerje, meghiúsult.

Új politikai kurzust azonban csak új kormány segítségével lehetett megvalósítani. A kormányzó azon a véleményen volt, hogy e feladat megoldására egy pártonkívüli, lehetőleg katonákból álló kormány lenne a legmegfelelőbb. Ebből kifolyólag 1944 júliusában magához kérte Lakatos Géza vezérezt, aki addig az első hadsereg főparancsnoka volt, azzal a céllal, hogy az új kormány alakítására még nem jött el, mert a helyzet erre még nem érett meg. Egyébként azt is szükségesnek vélte, hogy a kormányzó szándékáról a német vezetést előzetesen értesítsék.

Ezt az álláspontot a kormányzó is magáévá tette és a Budapesten akkreditált német teljhatalmú megbízott, Veessenmayer útján informálta a német vezetést. Veessenmayert a kormányzó közlése rendkívül meglepte. A maga részéről Ribbentrop közvetítésével értesítette a dologról Hitlert. Első dühében Hitler Magyarországgal szemben a legkeményebb intézkedésekhez akart nyúlni: a megszálló csapatok megerősítéséhez. Mivel a 18. SS-hadosztály és a 73. gyalogos hadosztály kivonása óta a magyarországi német csapatok nélkülözték a hátvédet, július 15-én elrendelték az 5. páncélos-brigád felállítását Magyarországon, aminek szeptember 25-ig be kellett fejeződnie. Mivel a kormányzó az országot nem akarta újabb megpróbáltatásoknak kitenni, az új kormány megalakításáról átmenetileg lemondott.

.....

X. Magyarország kiútja a második világháborúból

A Lakatos kormány megalakulása

1944 augusztus elején egy vasárnap délelőttön Lakatos Géza vezérezt meglepő hírrel keresett fel a lakásomon. A kormányzó megbízásából jött, közlendő velem, hogy a kormányzó a Sztójay kormány felváltására új kormány megalakításával bízta meg. Külügyminiszternek engem szemelt ki. Ez a közlés számomra tökéletes meglepetést okozott, minthogy soha nem

gondoltam ilyen magas pozícióra, jóllehet már hadnagykorom óta élénk érdeklődéssel viseltem a külpolitika iránt, és éveken keresztül katonai-diplomáciai szolgálatban álltam. Megemlítettem néhány katonai attasét, akik képességeik és nyelvtudásuk miatt e posztra alkalmasak lennének. Lakatos azonban hangsúlyozta, hogy kinevezésem a kormányzó kívánsága. Azt hiszem, Horthy admirális azért gondolt rám, mert belgrádi beosztásom idején, de ezt követően is, gyakran voltam nála megbeszéléseken, s így engem közelebről megismerhetett. Szerepet játszott azonban itt egy másik ok is. A kormány alakításánál a német követ Hitler parancsára bizonyos befolyást gyakorolt, és mindenáron azt akarta elérni, hogy külügyminiszterré Bárdosy László volt miniszterelnököt nevezzék ki, aki teljesen hitlerista vonalon állt. A kormányzó számára ez elfogadhatatlan megoldás volt, tekintve, hogy terveit vele nem vihette volna keresztül, de meg a két úr között személyes ellentétek is voltak. Ezért tette a kormányzó azt a javaslatot, hogy ne diplomatát, hanem egy indifferens személyiséget, egy katonát nevezzenek ki, és ezért említette az én személyemet. Mivel Veesenmayer velem szemben nem tudott mit felhozni — jó ideje ismert egyébként — elfogadta a javaslatot. Így lettem külügyminiszter.

Lakatos a továbbiakban közölte velem, hogy a kormányzó eltökélt szándéka a háború befejezése és e célból a kapcsolatok felvétele a szövetségesekkel. E felfogás elfogadása volt külügyminiszteri kinevezésem feltétele. A számomra felállított feltételből világossá vált, hogy a kormányzó komolyan foglalkozott a háború befejezésének gondolatával. Ezt bizonyította a kormány összeállítása is, amelyben a vezető szerepeket olyan tábornok kapták, akik egyetértettek a kormányzó által felállított feltétellel.

1944. augusztus 29-én délután éppen az iparügyi minisztériumban elnököltem egy munkaszervezeti ülésen, mikor értesítést kaptam a Lakatos kormány megalakításáról, és a késő esti órákban a kormányzónál le is tettem az esküt. A kormányzó szándékairól, amint az várható volt, az illetékes német szervek ezúttal is tudomást szereztek. Ismét előtérbe került a gondolat, hogy a kormányzót és más vezető személyiségeket letartóztatassanak, másként szólva, hogy végrehajtsák a már régóta latolgatott puccsot. Érdekes módon azonban Hitler, aki néhány héttel ezelőtt még a radikális megoldás mellett lépett fel, ezúttal belenyugvóbb volt. Veesenmayer útján levéllel fordult a kormányzóhoz, amelyben kifejezte ugyan németbarát szellemű kormány iránti követelményét, egyidejűen azonban Veesenmayert utasította, hogy amennyiben a Sztójay kormány átalakítását nem lehet elkerülni, gondoskodják arról, hogy az új kormány megalakításában „befolyása” ér-

vényre jusson. A kormányzó régi követelését viszont, hogy a magyar csapatokat vonják vissza Magyarországra, Hitler ezúttal is visszautasította.

Ebben a helyzetben Románia váratlan kilépése a német szövetségből – 1944. augusztus 23-án – döntő fordulatot hozott. A helyzet csak tovább élesedett azáltal, hogy Románia két nappal később a Szovjetunió oldalán aktívan bekapcsolódott a Németország elleni katonai küzdelembé. A kormányalakítás a német „befolyásolás” következtében nem volt könnyű feladat, viszonylag mégis rövid idő alatt megtörtént. Veessenmayernek az volt a kívánsága, hogy a külügyminiszteri tárcát Bárdossy László volt külügyminiszter és miniszterelnök, a honvédelmit pedig Ruzskay Jenő vezérőrnagy vegye át, míg Reményi-Schneller Lajos és Jurcsek Béla maradjanak meg addigi beosztásukban, a pénzügy- illetve a földművelésügyi minisztérium élén. Hogy a német kívánságoknak engedjen, a kormányzó a két utóbbi minisztert elfogadta, elutasította viszont mind Bárdossy, mind Ruzskay kinevezését.

1944. augusztus 29-én a kormány a következő módon alakul meg: miniszterelnök: Lakatos Géza vezérezredes; külügyminiszter: Hennyey Gusztáv vezérezredes; belügyminiszter: Bonczos Miklós; igazságügyminiszter: Vladár Gábor; kultuszminiszter: Rakovszky Iván; honvédelmi miniszter: Csatay Lajos vezérezredes; kereskedelemügyi miniszter: Markos Olivér; iparügyi miniszter: Gyulay Tibor; pénzügyminiszter: Reményi-Schneller Lajos; földművelésügyi miniszter: Jurcsek Béla. Bonczos Miklós megbetegedése után báró Schell Péter lépett a helyére. A kormány az eskü letétele után ülést tartott, melynek legfontosabb határozata a következőképpen szólt: „Magyarország a német erővel együtt továbbfolytatja a harcot, mert a Kárpátokat és Erdélyt minden áron tartani kell.” A kormányzó és a kormány valamennyi tagjának szilárd akarata volt a haza határainak megvédelmezése. Egyidejűleg végre kellett hajtani a háború befejezésének előkészítését.

A minisztertanács elhatározását nem csak Magyarország sorsa vezette, hanem szerepet játszott benne az egész Duna-medence védelmezése a Vörös Hadsereg betörésével szemben. A nyugati hatalmak ezt sajnos későn ismerték fel, nevezetesen amikor Churchill 1944 szeptemberében követet küldött Magyarországra. (1. a 86. old.-on.)

A fegyverszüneti kérdés fejlődése

A katonai helyzet alapján már jóval a Lakatos kormány megalakulása előtt nyilvánvaló volt, hogy Németország a háborút nem nyerheti meg. A helyzet még csak súlyosabbá vált azáltal, hogy Németország szövetségesei a szövetséget sorra elhagyták, úgy hogy végülis egyedül Magyarország maradt Németország oldalán. A kormányzó így azzal a kérdéssel került szembe, hogy vajjon viselheti-e továbbra is a felelősséget egy teljesen kilátástalan háború folytatásáért. Személyesen jelen voltam, amikor államfői és katonai minőségében a nehéz lelki harcot megvívta és el kellett, hogy határozza, amit e súlyos helyzetben tenni lehetett. Katonai becsülete és Németországgal szemben való elkötelezettsége a harc folytatása mellett szólt, mint államfőnek azonban kötelességének kellett tekintenie, hogy népét és hazáját egy kilátástalan küzdelemtől és a saját területén folytatandó harci cselekményektől megkímélje. Lelki küzdelme a jelenlétemben megfogalmazott következő szavakban nyert kifejezést: „Mint államfő felelős vagyok országomért és népemért. Legfőbb kötelességem, hogy országomat és lakosságát megmentssem a megsemmisítéstől, különösen mivel most már a győzelem legcsekélyebb kilátása sem áll fenn. El akarom kerülni a felesleges vérontást és nem engedem, hogy az ország hadszíntérré váljék.” A kormányzó számára, – aki az első világháborúban oly bátran harcolt, akit „Otranto hőseként” az osztrák Mária-Terézia renddel tüntettek ki és akit a háború végén az osztrák–magyar flotta főparancsnokává neveztek ki, – a fegyverszünet-kérelmem különösen terhes feladat volt. Mindenesetre az elhatározás számára nehezebb volt, mint egy politikus számára, akinek nem volt egy ilyen katonai múltja.

Vezető politikai személyek, mint gróf Bethlen István, aki hosszú ideig miniszterelnök volt, az egykori külügyminiszter, Kánya Kálmán és sokan mások határozottan felléptek a fegyverszüneti állapot mielőbbi megteremtéséért. Kánya Kálmán már szeptember elején memorandumot terjesztett a kormányzó elé, amelyben a háború továbbfolytatásának katasztrófális következményeit vázolta, és kifejezésre juttatta, hogy egy ésszerű politikának az emberéletek felesleges feláldozása nem lehet célja. Hasonló gondolatokat fejtett ki Kánya úr előttem is. A fegyverszünet-kérelmem eldöntésében az a megfontolás is szerepet játszott, hogy a kitartás a Magyarország által elvesztendő részek szempontjából csak hátrányokat eredményezhetne.

A kormányzó kérésére ezekben a napokban hosszú eszmecserét folytattam gróf Bethlen Istvánnal. Bethlen gróf a várban huszárezredesi egyenruhában jelent meg, bajusz nélkül, úgy hogy alig ismertem fel. A tanácsko-

zás ifj. Horthy Miklós szobájában zajlott le, titokban, mivel Bethlen grófort a német hatóságok körözték. Gróf Bethlen izgatott szavakkal tett szemrehányást azért, hogy a fegyverszünetet még mindig nem kötöttük meg, ami pedig a lehető legsürgősebb. Erre felfedtem előtte, hogy a kormányátvétel első napjától fogva Bernen keresztül igyekszünk a fegyverszünetet elérni, ez azonban a legjobb akarattal sem lehetséges egyik napról a másikra. Hosszabb beszélgetés után sikerült Bethlen grófort bizonyos mértékben megnyugtatom.

Homlokegyenest ellenkező álláspontot képviselt a korábbi miniszterelnök, Bárdossy László. 1944 szeptember második felében felkeresett és rá akart venni a kormányzó befolyásolására, hogy ne kössön fegyverszünetet. Nincs más megoldás, mint az utolsó emberig harcolni a németekkel a kommunizmus ellen. Kifejtettem Bárdossynak, hogy a háború véglegesen el van vesztve, s ezért Magyarországnak a lehető legrövidebb időn belül ki kell lépnie a háborúból. Az utolsó emberig folytatandó harc illuzórikus, nagyon sok áldozatot követelne, anélkül, hogy Magyarország helyzetén változtatni lehetne.

Nem szabad elfelejteni, hogy Finnország és a távoli Japán mellett a német állami főhatósággal szemben a szövetség fennállása alatt egyedül Magyarország őrzött belső függetlenséget, míg Olaszország, Románia, Horvátország és Szlovákia sokkal messzebbmenő szálakkal, részben még ideológiai kötelekekkel is a nemzetiszocialista Németországhoz volt kötve. Nagyon természetes módon került így az előtérbe Magyarország szempontjából a létkérdés, midőn hirtelen maga az állam léte látszott veszélyeztetve. A Németországgal fennálló szövetség felmondása ennek ellenére súlyos lelkiismereti kérdést jelentett a kormányzónak. Ezt igazolja 1944. október 15-i magatartása, valamint egy levél, amelyet a háború után Dr. Konrad Adenauer kancellárnak írt (9. melléklet). Tanácskozások alkalmával a kormányzó szintén hangsúlyozta, hogy adott időpontban a német vezetést elhatározásáról értesítette; pontosan azt tette, amit a finn Mannerheim marsall szintén megtett.

Mint említettük, a fegyverszünet megkötésére irányuló elgondolása ellenére a kormányzó úgy határozott, hogy a harcot a Kárpátokban és Erdélyben tovább kell folytatni. Hasonlóképpen határozott első minisztertanácsi ülésén a Lakatos kormány is. Az állások tartása az orosz támadással szemben nemcsak magának Magyarországnak, de Németországnak is létfontosságú érdeke volt, nem csak azért, mert Magyarország földrajzi helyzete miatt elsőrendű jelentőséggel bírt Németország szempontjából, hanem jelentős volt stratégiai okokból is. Magyarország ezért Németországtól joggal elvárhatta, hogy védelme érdekében minden megtörténik, s annyival is inkább,

mivel magyar területen közel százezer német katona állomásozott. Magyarország fontosságát Guderian vezérezredes hangsúlyozta, akinek az előbbieken már érintett látogatása főként éppen a Kárpátvonal biztosítását szolgálta.

A Németországhoz intézett magyar ultimátum

A fegyverszüneti kérdés alakulására az orosz erők felvonulása Romániában a Kárpátok hágóira döntő befolyást gyakorolt. A hír 1944 szeptember 7-én érkezett Budapestre. A kormányzó még ugyanezen a napon koronatanácsulést hívott össze és bejelentette, hogy a szövetséges hatalmaktól fegyverszünetet fog kérni. E határozatot azon legújabb hír alapján hozta, miszerint 5 orosz páncélos alakulat Románia felől felvonult a Kárpátok keleti felén. Magyarország ezen erők további előnyomulása esetén gyakorlatilag védelem nélkül marad. Ha ezek a páncélos erők a hágókon át elérik az innenső medencét, a nagy magyar Alföld elérése már nem jelent számukra semmilyen lényeges nehézséget. Horthy véleménye szerint a német vezetéshez ultimátumot kell intézni, mely bejelentené, hogy amennyiben Németország 24 órán belül a védelem számára szükséges erőket nem bocsátja rendelkezésre, Magyarország arra kényszerül, hogy fegyverszünetet kössön. A helyzet alapos megvitatása után a koronatanács a kormányzó előterjesztését egyhangúan elfogadta. A miniszterelnököt és a vezérkari főnököt egyidejűen felkérték, hogy a határozatot még ezen a napon közölje Veessenmayer német követtel és a Wehrmacht magyarországi parancsnokával, Greiffenberg gyalogsági tábornokkal. A követelt csapatok erősségét 5 páncélos hadosztályban jelölték meg.

A koronatanács ülésén arra a nézetre jutottunk, hogy esetleg feltétel nélküli kapitulációval kell számolnunk, a fegyverszüneti tárgyalásokon mégis arra kell törekedni, hogy a lehetőséghez mérten az alábbi alapelveket képviseljük:

1. Amennyiben lehetséges, a szövetségesek csak a stratégiailag fontos központokat szállják meg.
2. Román és jugoszláv erők a megszállásban nem vesznek részt.
3. A magyar biztonsági szervek (Csendőrség és rendőrség) igénybevétele a belső rend fenntartásában.
4. A szövetségesek hozzájárulása a német csapatok zavartalan kivonásához, mert Magyarország nem hajlandó arra, hogy egykori szövetségese ellen harcoljon és ezt nem fogja tenni. A külügyminiszter ha-

ladéktalanul megteszi a szükséges előkészületeket az esetleges fegyverszüneti tárgyalásokra.

Lakatos miniszterelnök még 1944 szeptember 7-én este ismertette Veesenmayerrel a koronatanács határozatát. Ezen felül a kormányzó, tekintettel a rendkívül kényes helyzetre, személyes levéllel fordult Hitlerhez, amelyben nemcsak a magyar határon húzódó front számára a megfelelő német csapatok azonnali rendelkezésre bocsátását követelte, hanem azt is, hogy az ország határain messze túl harcoló magyar csapatok térjenek vissza. Ugyanebben az időben Vörös vezérezredes, a magyar vezérkar főnöke memorandumot juttatott el Guderian vezérezredeshez, amelyben a Kárpát-medence stratégiai jelentőségét, valamint német csapatok haladéktalan rendelkezésre bocsátásának szükségességét fejtette ki és ezt kérte.

...

Szeptember 11-én Vörös vezérezredes Greiffenberg gyalogsági tábornokkal együtt a német főhadiszállásra repült, hogy ott a magyar kérdést személyesen is megtárgyalja. Ez alkalommal Hitler nem csak a kívánt 5 páncélos hadosztályt ígérte meg, hanem ezen kívül Vörös vezérezredest arról is biztosította, hogy rövid időn belül olyan katonai operációkat kezd, amelyek révén nem csak Erdély, de a Kárpátokon túl Románia is ismét birtokába kerül. Az operációs tervek már kidolgozás alatt állnak. – Mindezekből a tervekből a továbbiakban egyetlen egy sem valósult meg.

A szeptember 7-i koronatanács-határozat sem került a valóságban kivitelre. Szeptember 8-án ugyanis a német teljhatalmú tábornok felkereste Lakatos miniszterelnököt, ezen kívül Veesenmayer német követ és Bárdosy úr, az egykori magyar miniszterelnök audiencián jelent meg a kormányzónál és rávette őt elhatározása megmásítására. A változást az váltotta ki, hogy Veesenmayer biztosítékot közvetített, s ez egybehangzott a teljhatalmú tábornok által tett közléssel, miszerint a kívánt hadosztályok egy héten belül rendelkezésre fognak állni és egyesek közülük már el is indultak; ezen kívül a Balkán-térségben álló erőkből 10–14 napon belül 5 hadosztály az Orsova–Belgrád térségbe vonul fel és bevetésre kész lesz.

Hitler és a német megbízottak ígéretei üres szavak maradtak. Magyarország stratégiai védelmére minden hatékony segítség elmaradt. A valóságban mindössze annyi történt, hogy a német megbízottak által beharangozott erők előbb Nyugat-Magyarországon, majd Budapest körül állomásoztak, s majd csak hetek múltán, október első felében kerültek bevetésre a magyar Alföldön, amelynek bevételét az orosz csapatok által akarta éppen a magyar kormány és a vezetés német segítséggel elkerülni.

A német Wehrmacht ebben az időben — ötéves háborúskodás után — már oly gyenge volt, hogy hatékony segítséget Magyarországnak már egyáltalán nem tudott nyújtani.

...

Az 1944. szeptember 7-i koronatanácsi határozat a Németországhoz intézendő ultimátumról és a fegyverszünet megkötéséről a szeptember 10-i rendkívüli minisztertanácsi ülésen újból szóba került. Néhány miniszter szorgalmazta erre az alkalmat, különösen a Hitlerhez húzó csoport, azzal a kérdéssel, hogy vajon a jelenlegi időpont-e a megfelelő egy fegyverszünet megkötésére. Hosszú vita után a miniszterelnököt és engem kivéve minden miniszter (amint ezt a kormányzó könyvében megerősíti) a fegyverszünet azonnali megkötése ellen foglalt állást. A minisztereknél ezt a hangulatváltozást a kormányzó, illetve Veesenmayer és Bárdossy közötti már említett megbeszélés válthatta ki. Ez volt az egyetlen olyan eset, amikor a minisztertanács a kormányzó nézetével szemben foglalt állást.

A minisztertanács 1944 folyamán sajátságos helyzetbe jutott. Tevékenységét csak kivételképpen fejtette ki. Ennek fő oka az a tény volt, hogy néhány miniszter Hitler eltökélt híve volt. Így volt lehetséges, hogy a minisztertanács által tárgyalt kérdésekről a német megbízottak a legrövidebb időn belül tudomást szereztek. Így azután kialakult egy bizalmas grémium, amely a miniszterelnökből, Csatay honvédelmi miniszterből és belőlem állt, s amely a fontos kérdéseket a kormányzóval megbeszélte. (Idővel Rakovszky Iván kultuszminisztert is bevontuk.) Az én titoktartásom odáig ment, hogy a külügyminisztériumban elgondolásainkról, ill. a kormányzóval folytatott megbeszélésekről senkit, még saját helyettesemet sem tájékoztattam. E tényekből könnyű belátni, hogy a miniszterelnök és jómagam milyen kényes helyzetbe kerültünk. Fontos kérdéseket, mint amilyen a fegyverszünet volt (október 11-i döntés), de más ügyeket sem lehetett többé a minisztertanács elé vinni. A „mi” erőnk az volt, hogy a kormányzó bizalmát korlátlanul bírtuk.

Az 1944. szeptember 10-i titkos államtanács-ülés

Ebben a helyzetben a kormányzó a titkos tanácsosokkal is kívánt konzultálni. A titkos tanácsosok a politikai, tudományos, gazdasági, katonai és a közélet nevezetes személyiségei voltak. A kormányzó nevezte ki őket és legmagasabb tanácsadói voltak. Tanácsadó szövet alkottak a döntéshozatal-

ra való közvetlen befolyás nélkül. Az akkori nehéz politikai és katonai helyzetben súlyt helyezett arra, hogy e magas tanácsadók véleményét is meghallgassa.

Szeptember 10-én délután a kormányzó magához kérte ezeket az urakat. A tanácskozás témája a fennálló katonai helyzet és a fegyverszünet kérdése volt. A kormány részéről jelen volt Lakatos miniszterelnök, Csatay honvédelmi miniszter, valamint Henney külügyminiszter, továbbá a vezérkar főnöke, Vörös vezérezredes, a katonai ill. a kabinetiroda főnöke, Vattay tábornok és Ambrózy úr, és kb. 15 titkos tanácsos. Az utóbbiak közül említésre méltó: gróf Bethlen István, egykori miniszterelnök, Kánya Kálmán volt külügyminiszter, báró Perényi Zsigmond, a felsőház elnöke, Röder Vilmos vezérezredes, volt vezérkari főnök, Sónyi Hugó vezérezredes, Náday István vezérezredes, az 1. magyar hadsereg volt főparancsnoka, továbbá gróf Teleki Béla, az Erdélyi Párt elnöke.

A tanácskozás folyamán, amelynek egyáltalán nem volt hivatalos jellege, különösen Bethlen gróf, Kánya úr és Náday vezérezredes lépett fel a mielőbbi fegyverszünet mellett. Mint említettem, ez információs beszélgetés volt, ami azonban a kormányzót elhatározásában megerősítette.

A fegyverszünet előkészítése

Báró Bakách-Bessenyei György, berni magyar követ, saját kezdeményezésére már augusztus 26-án felvette Genfben a kapcsolatokat a nyugati szövetségesek képviselőivel, s erről a kormányzót a következőképpen informálta: „Elérkezett a pillanat, amikor Magyarországot a fegyverszünet megkötésével még meg lehet menteni a megsemmisüléstől.”

A kormányzó erre augusztus 28-án, tehát még a Lakatos kormány megalakulása előtt, Bakách-Bessenyei követet távirati válaszában felszólította, hogy a szövetségesekkel a fegyverszünet kérdésében felvett kapcsolatokat megbízása alapján továbbépítse, s egyúttal hivatalosan megbízta a tárgyalások vezetésével. E távirat emellett azt a fontos utasítást tartalmazta, hogy semmiféle területi kérdést nem kell felvetni; a lényeges Magyarország függetlenségének biztosítása demokratikus alapokon. Ezt a táviratot a vezérkari főnök Rakolczay László ezredes, berni katonai attasé útján juttatta el Bakách-Bessenyei úrnak. Vörös vezérezredes augusztus 30-án, tehát azonnal az új kormány megalakulása után, informált erről a kapcsolatról, s közölte, hogy ezt az ügyet, mivel az a külügyminisztérium hatáskörébe tarto-

zik, a kormányzó megbízásából átadja nekem. Ettől a naptól kezdve én vettem át a távirati fogalmazványokat és üzeneteket.

A fent említett távirat alapján Bakách-Besseney először az amerikai követtel vette fel a kapcsolatot, aki közölte vele, hogy a szövetségesek követelménye a „feltétel nélküli kapituláció”; ezen kívül Magyarország nem folytathatja a tárgyalásokat kizárólag a nyugati szövetségesekkel, hanem a Szovjetunióhoz is fordulnia kell, mivel különben minden vonatkozó tárgyalás eredménytelen maradna. Ez a távirat augusztus 29-én érkezett Budapestre.

Augusztus 30-án Bakách-Besseney közölte, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia követe megfelelő instrukciókért a kormányához fordult.

Szeptember 1-i táviratában Bakách-Besseney felhatalmazást kért a fegyverszüneti kérelem azonnali előterjesztése vonatkozásában, amivel kapcsolatban arra hivatkozott, hogy elmulasztjuk a megfelelő pillanatot, ha ő a megfelelő instrukciókkal nem rendelkezik. Ez a sürgetés a kormányzót nehéz helyzetbe hozta, mert a kormánnyal egyetértésben a Kárpátokat és Erdélyt feltétlenül védeni akarta, és pedig nem csak magyar, de összeurópai érdekekből. Ezenkívül a háborúból való szabályos kiválás ily rövid idő alatt technikai okokból sem volt keresztülvihető. Végül éppen erre az időre esett Guderian vezérezredes budapesti látogatása, és Magyarország védelmét illetően tett bátorító ígérete. Közöltem ezt Bakách-Besseney-vel, azzal az egyidejű utasítással együtt, hogy a nyugati követek előtt újból adja elő kérésünket, miszerint a fegyverszünetet Magyarország számára csupán a nyugati szövetségesekkel szeretnénk elérni. A kérelem azt az óhajt is magába foglalta, hogy Magyarországot a nyugati szövetséges csapatok szállják meg.

Szeptember 7-én este Bakách-Besseneyt értesítettem arról, hogy a katonai helyzet romlására való tekintettel (orosz páncélos egységek felvonulása a délkeleti Kárpátokban stb.) a német kormányhoz ultimátumot intéztünk, és hogy ezáltal a fegyverszünet lehetősége megnyílt.

Szeptember 9-én táviratilag informáltam, hogy a háborúból való kilépés terve, tekintettel a legújabb fejleményekre és a már felsorolt okokra, elhalasztódik. Ezen kívül a jelentékeny német erők Magyarországon a háború azonnali befejezését meghiúsítanák; német intervenció pedig, valamint az orosz hadsereg beavatkozása, s végül a magyar jobb és baloldal közötti ellentétek polgárháborús veszélyt idéznének fel. Ezért óriási jelentősége lenne annak, hogy Magyarországot angolszász erők szállják meg, és pedig 2–3 légi úton bevett hadosztály elegendő lenne, aminek a kiküldését immár kérnénk is.

...

Ezt a táviratot keresztezte Bakács-Besseney egy távirata, amelyben közölte velünk, hogy Magyarországnak kizárólag nyugati szövetséges csapatokkal való megszállása teljességgel kilátástalan gondolat. A szövetségesek már megegyeztek abban, hogy Magyarországot orosz csapatok szállják meg. Szeptember 9-i táviratunkra közölte, hogy amennyiben a kormány tanácsaival nem ért egyet, helyesebbnek tartaná, ha a további közvetítéstől tartózkodna.

Szeptember 21-én érkezett Bakács-Besseney utolsó távirata. Ebben újból azt fejtette ki, hogy Magyarország számára egyetlen lehetőség áll fenn: a feltétel nélküli megadás. Egyáltalán nem lehet szó már arról, hogy Magyarországra nyugati csapatokat küldjenek.

Ezzel az utolsó távirattal Bakács-Besseney fáradozásai, hogy Magyarország háborúból való kiválásának jobb feltételeket érjen el, teljes csődöt vallottak. Az amerikaiak és a brittek álláspontja Sztálin követelményeihez igazodott. Erről később még szólnunk kell.

Ezen a helyen említeni kell viszont, hogy már Bern előtt kialakult az a nézet, hogy létre kell hozni egy információs központot, ahol esetleg a nyugattal majd fel lehet venni a kapcsolatot. Ezt a feladatot a stockholmi követség vállalta. 1944. október 3-án Marosy Ferenc úr, a volt finnországi követ, aki kénytelen volt Helsinkit elhagyni és Stockholmban tartózkodott, azt az üzenetet juttatta el hozzám, hogy Stockholmból haladéktalanul Budapestre jön és sürgős meghallgatást kér. Marosy követ tájékoztatott feladatáról, amellyel Ullain-Reviczky Antal követ bizta meg. Eszerint haladéktalanul fegyverszüneti kérelmet kell előterjeszteni a három szövetséges hatalomnak, amely missziót Ullain-Reviczky követ magára vállalná. A továbbiakban Marosynak fel kellett kérnie a kormányzót, hogy egy Hennyey tábornokkal egyetértésben fogalmazott határozatot személyesen hozzon a nemzet tudomására a rádió útján, mivel normális kihirdetését a német szervek megakadályoznák. Ez a felszólítás kényes helyzetbe hozott, mivel a német teljhatalmú megbízott, Edmund Veesenmayer a külügyminisztérium átvétele alkalmából azt sugalmazta, hogy Marosy urat nevezzem ki helyettesemnek. Jóllehet Marosy jó barátom volt, akit nagyra értékeltem, nem volt lehetséges, hogy a külügyminisztériumba vigyem, mivel a német irányzat követőjeként volt ismert. Mivel mi a fegyverszünetről az oroszokkal Moszkvában már tárgyalásban álltunk, tehát közvetítőre nem volt szükségünk és ezt a tényt bizalmasan kezeltük, Marosynak kiterő választ adtam, ami a Stockholmba küldött táviratban is kifejezésre jutott „Ullain-Reviczky számára: Üzenetét megkaptam, mivel új helyzet állt elő, az ügy még vizsgálat alatt áll. A kontaktust

kérem tartsa fenn.” Ez a válasz Stockholmban némi csalódást váltott ki, ami érthető volt. (Lásd Ullein-Reviczky, *Guerre allemande, Paix Russe, Le Drama Hongrois*. Edition de la Bacconiere, Neuchatel 1947) –

...

Marosy úrhoz hasonlóan az ankarai magyar követ, Vörnle János is alapvetően megváltoztatta a Hitler-rendszerrel szembeni álláspontját, és egy táviratot küldött nekem azzal a tartalommal, hogy ideje lenne a szövetségekkel fegyverszünetet kötni. Szeretném itt hangsúlyozni, hogy eltekintve néhány disszidens követtől, a magyar misszió-vezetők többsége a háború befejezéséig helyén maradt. Stockholmhoz hasonlóan 1943-ban Isztambulban is folytattak béketapogatózásokat, ahol is a kapcsolatokat angol szervekkel vették fel, ezek azonban intenzív véleménycserére ellenére sem vezettek eredményre, mert az angolszászok követelményei elfogadhatatlanok voltak.

Az angolszász hatalmakkal való kontaktusfelvételre irányuló stockholmi, isztanbuli, berni tevékenység vázolásával kapcsolatban utalni kell az alapvető különbségre, ami a német, illetve a magyar vezetés között a helyzet megítélésében megmutatkozott.

Magyar részen már 1943-ban, sőt részben már előbb kialakult az a fel fogás, hogy a háborút nem lehet megnyerni, ezért tehát ésszerű megoldást kell találni, míg Hitler makacsul éppen az ellenkező álláspontot képviselte. Így mind erősödő ellentét alakult ki, ami a két vezetés együttműködését mind nehezebbé tette. (Lásd az éles vitákat 1943-ban és 1944-ben Hitler és Horthy között Kleßheimben, Magyarország megszállását stb.)

(A közleményt a későbbiekben folytatjuk)